

Коссе В. В.,*заступник директора з освітньої та науково-дослідної діяльності
Луганського навчально-наукового інституту ім. Е.О. Дідоренка
Донецького державного університету внутрішніх справ***ОСОБА ЖЕРТВИ СУТЕНЕРСТВА АБО ВТЯГНЕННЯ
У ЗАНЯТТЯ ПРОСТИТУЦІЄЮ****IDENTITY OF THE VICTIM OF PIMPING OR INVOLVEMENT
IN PROSTITUTION**

В статті надається кримінологічна характеристика особи жертви сутенерства або втягнення у заняття проституцією. Із урахуванням даних, викладених у судових вироках, вказується, що більшість жертв кримінальних правопорушень, передбачених ст. 303 КК України були жінками, що зумовлено особливостями реалізації кримінально протиправного умислу та безпосередньо механізмом такого суспільно небезпечного діяння. Більшість жертв на момент вчинення кримінального правопорушення були повнолітніми. Зазначається, що значна кількість жертв досліджуваних суспільно небезпечних діянь мають такі специфічні риси: 1) відсутність до кінця сформованого морально-етичного комплексу; 2) наявність поодиноких девіацій, здебільшого, пов'язаних зі зловживанням спиртними напоями, наркотичною та іншою залежністю (випадки втягнення осіб у зайняття проституцією із використанням уразливого стану особи є достатньо розповсюдженими у кримінальній практиці); 3) відсутність належного рівня освіти; 4) кримінально протиправний або віктимний досвід; 5) досвід вторинної віктимізації (свідки кримінальних правопорушень); 6) незадовільний рівень статевого виховання; 7) негативне оточуюче середовище, наявність кримінальних зв'язків. Здебільшого, жертви втягнення у зайняття проституцією демонструють пасивну поведінку, що сприяє та спрощує реалізацію сутенерами кримінально протиправного умислу. Підсумовується, що непоодинокі випадки вчинення цього суспільно небезпечного діяння у складі організованої групи/злочинної організації ускладнюють як процес його досудового розслідування, так і кваліфікацію, що, серед іншого, пов'язано із наявністю сукупності із кримінальними правопорушеннями, передбаченими ст. 302 КК України (створення або утримання місць розпусти та звідництво), а також ст. 301 КК України (ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів) тощо.

Ключові слова: сутенерство, проституція, кримінальне правопорушення, моральність, статева свобода, статева недоторканість, сексуальні послуги, дискримінація.

The article provides a criminological description of a person who is a victim of pimping or involvement in prostitution. Taking into account the data presented in court verdicts, it is indicated that the majority of victims of criminal offenses provided for by Art. 303 of the Criminal Code of Ukraine were women, which is due to the specifics of the implementation of the criminally illegal intent and directly the mechanism of such a socially dangerous act. Most of the victims were of legal age at the time of the crime. It is noted that the majority of victims of such socially dangerous acts have the following specific features: 1) lack of a fully formed moral and ethical complex; 2) the presence of isolated deviations, for the most part, related to the abuse of alcoholic beverages, narcotics and other addictions (cases of involvement of persons in prostitution using the vulnerable state of the person are quite widespread in criminal practice); 3) lack of an appropriate level of education; 4) criminally illegal or victim experience; 5) experience of secondary victimization (witnesses of criminal offenses); 6) unsatisfactory level of sexual education; 7) negative environment, presence of criminal connections. For the most part, victims of involvement in prostitution demonstrate passive behavior that facilitates and facilitates the implementation of criminally illegal intent by pimps. It is concluded that rare cases of committing this socially dangerous act as part of an organized group/criminal organization complicate both the process of its pre-trial investigation and qualification, which, among other things, is connected with the presence of a set of criminal offenses provided for in Art. 302 of the Criminal Code of Ukraine (creating or maintaining places of debauchery and prostitution), as well as Art. 301 of the Criminal Code of Ukraine (import, manufacture, sale and distribution of pornographic objects), etc.

Key words: pimping, prostitution, criminal offense, morality, sexual freedom, sexual integrity, sexual services, discrimination.

Постановка проблеми. Сучасне суспільство характеризується мінливістю та має тенденцію до зміни менталітету, що зумовлено

низкою факторів, серед яких можна виокремити переоцінку цінностей, трансформацію статевих відносин та загальну зміну розумін-

ня морально-етичних цінностей. Це призводить до нівелювання окремими, закріпленими у нормативно-правових актах, принципами, що має наслідком посягання на суспільні відносини, які охороняються кримінальним законодавством. Прикладом є суспільні відносини у сфері статевої моральності, зокрема діяння, передбачене ст. 303 Кримінального кодексу України (далі – КК України), в якій встановлено кримінальну відповідальність за сутенерство або втягнення особи у зайняття проституцією. Аналіз статистичної звітності правоохоронних органів, а також судової практики свідчить про те, що не дивлячись на нестабільну динаміку, такі діяння залишаються актуальними для українського суспільства, а отже потенційно можуть мати тенденцію до інтенсифікації криміногенних загроз в цій частині.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Окремі, дотичні проблеми у сфері кримінальних правопорушень проти моральності розглядалися у працях багатьох вчених, серед яких необхідно виділити праці А. В. Андрушка, А. М. Бабенка, А. В. Байлова, В. С. Батиргарєєвої, В. І. Борисова, І. О. Бандурки, А. А. Небитова, А. М. Орлеана, М. І. Хавронюка та ін. Водночас негативні кількісно-якісні показники кримінально протиправної діяльності свідчать про те, що окремі питання залишилися невирішеними, що зумовлює актуальність обраної теми дослідження.

Метою статті є розгляд кримінологічної характеристики особи жертви сутенерства або втягнення у зайняття проституцією, що надасть можливість викоремити віктимологічні чинники негативної динаміки в частині кримінальних правопорушень, передбачених ст. 302 КК України.

Викладення основного матеріалу. Сутенерство та втягнення особи у зайняття проституцією є історично сформованими кримінальними правопорушеннями. Протягом останніх років низка діянь проти моральності (здебільшого, у сфері статевої відносин) піддаються критиці зі сторони вчених. Така ситуація зумовлена переосмисленням суспільної небезпечності діянь та їх потенційних наслідків для жертви та суспільства. Такі дискусії призвели до декриміналізації добровільної проституції як кримінально караного феномену, наслідком

чого стало його віднесення до категорії адміністративних деліктів. При цьому примушування особи до надання сексуальних послуг та створення відповідних умов до сьогодні залишається забороненим, що зумовлено низкою міжнародних документів та нормативно-правових актів.

Є.О. Письменський, досліджуючи зарубіжний досвід кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення проти моральності у сфері сексуальних відносин, відзначив, що остання забезпечується у країнах, кримінальне законодавство яких порівнюється, найбільш нерівномірно. При цьому саме Україна, хоч і з певними винятками, демонструє відносно репресивний підхід щодо посягань на моральність у сфері сексуальних відносин (обіг порнографічної продукції, діяльність, пов'язана із заняттям проституцією, тощо), намагаючись з максимальною повнотою охопити всі їх прояви. Наприклад, в Естонії обіг порнографічної продукції не розглядається як кримінально каране діяння (за винятком дитячої порнографії), а в Латвії легалізована проституція, займатися якою дозволено з низкою обмежень: надавати такі послуги можна тільки у власному або орендованому житлі; водночас займатися проституцією неповнолітнім, рекламувати сексуальні послуги тощо заборонено. Кримінальна відповідальність передбачена для осіб, які створюють, утримують, управляють та фінансують публічний будинок (ст. 163-1 КК Латвії), втягнення особи у заняття проституцією та використання проституції (ст. 164 КК Латвії), збагачення від діяльності особи, яка займається проституцією (ст. 165 КК Латвії) [1, с. 202]. При цьому, є підстава вважати, що достатньо репресивна позиція українського законодавця, втілена у відповідних нормах КК України, пов'язана із необхідністю актуалізувати такі діяння у світлі боротьби з дискримінацією за статевою ознакою, сексуалізацією жінок тощо. Вказане дозволяє стверджувати, що фактичною, первинним чинником віктимізації осіб в частині втягнення у зайняття проституцією є статева ознака.

В ратифікованій у 2022 році Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами визнано, що реалізація де

jure та *de facto* рівності між жінками та чоловіками є ключовим елементом у запобіганні насильству стосовно жінок; насильство стосовно жінок є проявом історично нерівного співвідношення сил між жінками та чоловіками, яке призвело до домінування над жінками та дискримінації жінок чоловіками та до недопущення повноцінної емансипації жінок; структурний характер насильства стосовно жінок як насильства за гендерною ознакою, а також те, що насильство стосовно жінок є одним з головних соціальних механізмів, яким жінок змушують зайняти підпорядковане положення порівняно із чоловіками; жінки й дівчата часто піддаються тяжким формам насильства, як-от: домашньому насильству, сексуальним домаганням, зґвалтуванню, примусовому шлюбові, злочинам, учиненим в ім'я так званої «честі», та каліцтву геніталій, що становить тяжке порушення прав людини стосовно жінок і дівчат і є головною перешкодою для досягнення рівності між жінками та чоловіками; триваючі порушення прав людини під час збройних конфліктів, які зачіпають цивільне населення, особливо жінок, у формі поширеного або систематичного зґвалтування та сексуального насильства, а також можливість збільшення насильства за гендерною ознакою як під час конфліктів, так і після них; визнаючи те, що жінки й дівчата піддаються більшому ризикові насильства за гендерною ознакою, ніж чоловіки [2]. Проблема статевого насильства особливо загострена в умовах ведення бойових дій державою-агресором проти України, а також зафіксованими непоодинокими випадками посягання на статеву свободу та недоторканість українських жінок.

У кримінологічній науці проблема визначення місця та ролі жертви у механізмі кримінально протиправної поведінки все частіше стає актуальною, що зумовлено підтвердженою низкою праць та практикою наявністю детермінаційного комплексу, безпосередньо пов'язаного із віктимною поведінкою, яка часто провокує суспільно небезпечне діяння. Особливо це стосується кримінальних правопорушень, які вчиняються у статевій сфері. Неналежна правова та безпекова освіта, негативний вплив медіа, відсутність статевого виховання – все це призводить до переоцінки цінностей та утворюють підґрунтя для формування девіацій.

Вивчення судових вироків, дозволило підсумувати, що більшість жертв кримінальних правопорушень, передбачених ст. 303 КК України були жінками (в період з 2018 по 2022 рік відсоток потерпілих жінок склав близько 98%), що зумовлено особливостями реалізації кримінально протиправного умислу та безпосередньо механізмом такого суспільно небезпечного діяння. Зокрема, більшість жертв на момент вчинення кримінального правопорушення були повнолітніми (відсоток неповнолітніх осіб (здебільшого, вік таких жертв був 15–17 років) в період з 2018 по 2022 рік склав 35,4%). Водночас, непоодинокими також були випадки залучення до такої діяльності близьких родичів (здебільшого, мова йде про примушування до зайняття проституцією, оскільки для втягнення наявність родинних зв'язків між правопорушником та жертвою не є характерною).

Так, відповідно до вироку Корсунь-Шевченківського районного суду Черкаської області від 10.05.2023 року (справа № 699/529/16-к, номер провадження № 1-кп/699/22/23), обвинувачена, достовірно знаючи про складні сімейні обставини, відсутність достатніх засобів для існування та вік своєї двоюрідної сестри неповнолітньої потерпілої, діючи з метою повернення незначного боргу, який утворився у останньої перед нею, 21.02.2016 перебуваючи в житловому будинку, порушуючи моральні засади суспільства в частині підстав задоволення статевих потреб, умисно, з корисливих мотивів, порушуючи статеву свободу потерпілої, проти її волі втягнула останню у зайняття проституцією та примусила до надання сексуальних послуг за плату, тобто примусила до проституції з невстановленим колом осіб чоловічої статі, отримавши від них за це кошти у невстановленому розмірі.

У суді обвинувачена вину у вчиненні злочину, передбаченого ч.3 ст.303 КК України не визнала та показала, що потерпіла є її двоюрідною сестрою, за якою вона доглядала з дитинства. У останньої станом на 2016 рік склалися складні стосунки із власними батьками, а тому вона переїхала жити в м. Корсунь-Шевченківський, де орендувала житло. З потерпілою вона стосунки не підтримувала, але давала їй свій одяг. Про те, скільки потерпілій було років знала приблизно. Жодних зустрічей з чоловіками

і вона не організувала, а остання сама розповідала їй про статеві відносини, які були в неї раніше. Трьох чоловіків вона не знала, а четвертого знала по спільному навчанню в ПТУ. Останній негативно відносився до потерпілої, оскільки та була вкрай неохайною, мала ознаки педикюльозу.

21.02.2016 року вона не примушувала потерпілу до статевих стосунків з чоловіками, не була в будинку. Сама вона на той час проживала у свого знайомого. У вказаний будинок потерпіла періодично приходила і ночувала. В цей період вона її підтримувала, даючи їй одяг. Вважала, що потерпіла оговорила її з метою вимагання коштів в сумі 5000 грн за непритягнення до кримінальної відповідальності [3]. Таким чином, виходячи із наведеного прикладу, можна підсумувати, що особа, яка вчинила кримінальне правопорушення використовувала маніпуляції відносно жертви протиправного діяння, що надало їй можливість втягнути її у зайняття проституцією.

Водночас, варто зауважити, що більшість жертв таких суспільно небезпечних діянь мають специфічні риси, які сприяють втягненню у зайняття проституцією. Зокрема, до таких рис можна віднести: 1) відсутність до кінця сформованого морально-етичного комплексу; 2) наявність поодиноких девіацій, здебільшого, пов'язаних зі зловживанням спиртними напоями, наркотичною та іншою залежністю (випадки втягнення осіб у зайняття проституцією із використанням уразливого стану особи є достатньо розповсюдженими у кримінальній практиці); 3) відсутність належного рівня освіти; 4) кримінально протиправний або віктимний досвід; 5) досвід вторинної віктимізації (свідки кримінальних правопорушень); 6) незадовільний рівень статевого виховання; 7) негативне оточуюче середовище, наявність кримінальних зв'язків. Здебільшого, жертви втягнення у зайняття проституцією демонструють пасивну поведінку, що сприяє та спрощує реалізацію сутенерами кримінально протиправного умислу.

Т.А. Шевчук справедливо відмічає, що розглядаючи морально-психологічні якості жінки, яка стала жертвою втягнення в заняття проституцією, слід акцентувати увагу на сім'ї як головному осередку, де формує особистість

від її народження (мова йде про закладання моральних настанов і психологічний розвиток). Так, якщо в сім'ї постійні негаразди не тільки і не стільки матеріального, а духовного, емоційного плану, тобто байдужість є основою співжиття, то дитина, перебуваючи під сильним психологічним тиском, уже змалечку втрачає повагу до себе, потрапляючи під владу більш сильної і жорстокої людини. Як наслідок, у неї (потенційної жертви) з'являється байдужість до свого фізичного, психічного та соціального стану, зникає здатність протистояння негативним впливам. Такий напружений психологічний стан призводить до нівелювання почуттєво-емоційних переживань, що притаманні звичайним людям, до випадкових, механічних сексуальних контактів. Жертва перестає сприймати цінність свого тілесного та фізичного здоров'я [4, с. 112].

Вчена також додає, що жертва сутенерства або втягнення в заняття проституцією досить часто характеризується як асоціальна або антисоціальна особа, бо в неї відсутнє місце роботи, вона вживає алкогольні напої, наркотики. З огляду на ці та інші негативні моральні, соціальні, психологічні особливості вона не здатна адекватно оцінити віктимність ситуації, більш того, жертви цього злочину згодом часто самі стають злочинцями (самі займаються сутенерством або звідництвом). Ведучи мову про причини віктимності жінок, втягнутих у заняття проституцією, крім загальновідомих (деякі з них були означені вище), хотіли б акцентувати на негативній ролі засобів масової інформації у віктимізації населення в цілому та його окремих громадян. У процесі становлення і розвитку інформаційного суспільства не тільки відбуваються позитивні зміни, а й виникає безліч проблемних ситуацій. А беручи до уваги той факт, що всі люди тією чи іншою мірою віктимні, можна з впевненістю стверджувати про таку проблему, як віктимогенний вплив засобів масової інформації [4, с. 112–113]. Вивчення судових вироків надало можливість диференціювати типи поведінки жертв кримінального правопорушення, передбаченого ст. 303 КК України на такі: 1) активні жертви – особи, які своєю поведінкою демонструють готовність до залучення у проституцію з метою отримання матеріальної або іншої вигоди (така поведінка

притаманна жертвам саме втягнення у заняття проституцією); 2) пасивні жертви – особи, які не чинять опір кримінальному правопорушнику через наявність будь-якої залежності, наприклад, службової, фінансової тощо (здебільшого, це жертви примушування до зайняття проституцією); 3) умовні жертви – особи, які часто самі стають ініціаторами розвитку бізнесу із надання сексуальних послуг та шукають організатора (сутенера), у зв'язку із чим є жертвами лише *de jure*; 4) провокативні жертви-посередники – особи, які після втягнення у зайняття проституцією сприяють залученню інших осіб (у т.ч. у зв'язку із шантажем та погрозами від сутенера).

В цьому контексті варто зауважити на тому, що часто кримінальні правопорушники (якими часто є жінки) та потенційні жертви не були знайомі до втягнення їх у зайняття проституцією (здебільшого, це стосується випадків втягнення у зайняття проституцією). У більшості випадків, знайомство відбувалось через соціальні мережі, в яких правопорушники підшуквали осіб, готових надавати оплачувані сексуальні послуги. Як вже було вище зазначено, характерною ознакою є вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 303 КК України у складі організованої групи/злочинної організації, що ускладнює визначення місця та ролі жертви у механізмі кримінально протиправної поведінки, а також особливостей інтеракції жертви та кримінального правопорушника.

Відповідно до вироку Печерського районного суду м. Києва від 10.02.2021 року (справа № 757/22552/18-к), у невстановлений час, щонайменше з 2015 року, особа_1 матеріали, щодо якої виділено в окреме провадження з особою_2 матеріали, щодо якої виділено в окреме провадження, з метою особистого збагачення, переслідуючи ціль, спрямовану на створення та утримання місць розпусти, та звідництва, з метою наживи, а також сутенерство та втягнення кількох осіб у заняття проституцією, створили стійке об'єднання осіб, з метою готування та вчинення злочинів вказаної спрямованості. До складу вказаного об'єднання ввійшли: особа_3 матеріали, щодо якої виділено із окреме провадження, особа_4 матеріали, щодо якої виділено в окреме провадження. У подаль-

шому, розподіливши між учасниками функції, до яких входять: пошук та надання приміщень, охорона, транспортні послуги, втягнення осіб до заняття проституцією, звідництво, рекламування послуг, маючи між собою постійні міцні внутрішні зв'язки, загальні правила поведінки, організаторів (керівника), чітко визначені ролі кожного учасника, високий рівень узгодженості дій учасників, єдиний план, в якому передбачено розподіл функцій учасників групи, почали існувати як злочинна група, з високим рівнем організованості та послідовності у здійсненні злочинних дій. Вищевказані особи попередньо умисно та добровільно зорганізувалися у стійке об'єднання для утримання місць розпусти та звідництва, з метою наживи, а також сутенерства та втягнення кількох осіб у заняття проституцією, склавши та узгодивши при цьому єдиний план злочинних дій з розподілом функцій кожного з учасників організованої групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи, підкоряючись під час злочинної діяльності організаторам злочинної групи особі 1 матеріали, щодо якої виділено в окреме провадження та особі 2 матеріали, щодо якої виділено в окреме провадження, що виразилось у свідомому виконанні їхніх вказівок. Організована група характеризувалась стабільністю і згуртованістю свого складу, тривалістю злочинної діяльності – щонайменше з 2015 року по лютий 2018, розробкою і погодженістю планів вчинення злочинів в різних районах міста Києва, наявністю загальних правил поведінки, домовленістю та готовністю до самостійного вчинення злочинів кожним учасником групи та сутенерстві [5]. Виходячи із наведеного вироку, можна підсумувати, що, фактично, взаємозв'язок жертви наявний з визначеним колом співучасників, частіше за все – із організатором/виконавцем, який реалізовує функції сутенера. Більшу частину співучасників жертва може не знати особисто. У зв'язку із вказаним, можна визначити такі особливості взаємодії кримінального правопорушника/-ів із жертвою в механізмі реалізації кримінально протиправного умислу на втягування/примушування до зайняття проституцією: 1) *віктимний полів'язок* (за умови якщо діяння вчинене організованою злочинністю) – особа взаємодіє із декількома співучасни-

ками, виконуючи додаткові (окрім надання сексуальних послуг) функції (наприклад, вмовляє інших потенційних жертв); 2) *відсутність безпосереднього зв'язку* – жертва та кримінальний правопорушник не мають досвіду взаємодії (у випадках уразливого стану потерпілої особи); 3) *взаємний зв'язок* – жертва добровільно погоджується на пропозицію надавати сексуальні послуги за матеріальне винагородження; 4) *насилницький зв'язок* – жертва надає сексуальні послуги через фізичне/психічне насильство кримінального правопорушника або погрозу його застосування.

Висновки. Таким чином, проведене дослідження дозволило підсумувати, що жертвами кри-

мінальних правопорушень, передбачених ст. 303 КК України часто стають повнолітні жінки, які свідомо погоджуються на пропозиції кримінальних правопорушників надавати сексуальні послуги за матеріальну винагороду. Водночас, непоодинокі випадки вчинення цього суспільно небезпечного діяння у складі організованої групи/злочинної організації ускладнюють як процес його досудового розслідування, так і кваліфікацію, що, серед іншого, пов'язано із наявністю сукупності із кримінальними правопорушеннями, передбаченими ст. 302 КК України (створення або утримання місць розпусти та звідництво), а також ст. 301 КК України (ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів) тощо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Письменський Є. О. Кримінальні правопорушення проти моральності: порівняльно-правова характеристика законодавства України та країн Балтії. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія Право.* № 12(24). 2021. С. 198–208.
2. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text
3. Вирок Корсунь-Шевченківського районного суду Черкаської області від 10.05.2023 року (справа № 699/529/16-к, номер провадження № 1-кп/699/22/23). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110827642>
4. Шевчук Т.А. Віктимологічні особливості жінок, які стали жертвами втягнення в заняття проституцією. *Вісник Кримінологічної асоціації України.* 2017. № 1(15). С. 109–116
5. Вироку Печерського районного суду м. Києва від 10.02.2021 року (справа № 757/22552/18-к). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97124216>